

Περιοδικὰ Ἀνάλεκτα

Σύναξη (τεῦχος 125, Ἰανουάριος-Μάρτιος 2013)

Τὸ τρέχον τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ *Σύναξη* φιλοξενεῖ ἀφιέρωμα μὲ τίτλο «Χριστιανοὶ καὶ Ναζισμός». Στὸ πρῶτο κείμενο τοῦ ἀφιερώματος μὲ τίτλο «Προσεγγίζοντας ἓνα δύσκολο παρελθόν. Παρατηρήσεις στὴν ἱστοριογραφία πὺ ἀφορᾷ στὶς Προτεσταντικὲς Ἐκκλησίες τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ» ὁ Heinrich Holze, ἀφοῦ περιγράφει τὶς τρεῖς φάσεις τῆς ἱστοριογραφίας (χαρακτηριστικὰ καὶ ἐκπροσώπους, α' φάση 1945-1970, β' φάση 1970-1990, γ' φάση 1990-σήμερα) γιὰ τὸ ρόλο τῶν Προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν στὴ Γερμανία τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ, θὰ ἐπισημάνει ὀρισμένα στοιχεῖα τῆς νεώτερης ἔρευνας πὺ ἄλλαξαν τὴν εἰκόνα τοῦ Προτεσταντισμοῦ καὶ τῶν Προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν στὴν κρίσιμη δεκαετία τοῦ 1930 (ἡ σημασία τοῦ ἔτους 1933, ἡ κρίση ταυτότητας τοῦ Προτεσταντισμοῦ, οἱ συγκρούσεις μεταξὺ τῶν Προτεσταντῶν κ.λπ.).

Στὸ ἄρθρο πὺ ἀκολουθεῖ μὲ τίτλο «Σημεῖα ἔθνικοσοσιαλισμοῦ στὴν ἑλλαδικὴ Ἐκκλησία;» ὁ Θανάσης Παπαθανασίου μὲ ἀφορμὴ τὴν ἀνάδυση στὴν χώρα μας φαινομένων νεοναζισμοῦ ἀποπειρᾶται μιὰ θεολογικὴ ἀποτίμηση τοῦ ὄλου ζητήματος στὸ βαθμὸ πὺ τὸ ζήτημα ἀφορᾷ στὸ δίλημμα μεταξὺ πιστότητας στὸ εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀποστασίας. Στὴν προοπτικὴ αὐτὴ θέτει δυὸ ἐρωτήματα: πῶς π.χ. δικαιολογεῖται ἡ θετικὴ ἀνταπόκριση ναζιστικῶν ἰδεῶν ἀπὸ θρησκευτικούς χώρους, ἢ πῶς συμβαίνει χριστιανοὶ νὰ διακρίνονται γιὰ ἔθνικοσοσιαλιστικὲς ἀπόψεις, ἐπιχειρῶντας νὰ ψηλαφήσει τὰ σημεῖα ἐκεῖνα ὅπου ἔθνικοσοσιαλιστικὰ χαρακτηριστικὰ ἀνταμώνουν μὲ παθολογίες τοῦ θρησκευτικοῦ χώρου (παγανισμός, ἀντιεβραϊσμός κ.λπ.).

Ὁ Δημήτριος Μόσχος στὸ ἄρθρο του μὲ τίτλο «Ὅφεις ἀντιπαράθεσης Ὁρθοδοξίας καὶ γερμανικοῦ ναζισμοῦ κατὰ τὴν περίοδο τοῦ μεσοπολέμου. Ἐπίκαιρα διδάγματα» ἐξετάζει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον ἀπασχόλησε ἢ σχολιάστηκε ἡ ἄνοδος καὶ ἡ κυριαρχία τοῦ ἔθνικοσοσιαλισμοῦ στὴν Γερμανία εἴτε μέσα ἀπὸ τὰ ἐπίσημα ἔντυπα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (π.χ. περιοδικὸ *Ἐκκλησία*) εἴτε μέσα ἀπὸ τὴ γραφίδα μεμονωμένων θεολόγων (Γεράσιμος Κονιδάρας).

Ὁ Θάνος Λίποβατς στὸ μελέτημά του μὲ τίτλο «Ψυχαναλυτικὴ καὶ πολιτισμικὴ ἀνάλυση τοῦ ἔθνικοσοσιαλισμοῦ καὶ τοῦ ἀντισημιτισμοῦ» ἀποπειρᾶται μιὰ πρῶτη ψυχαναλυτικὴ καὶ πολιτισμικὴ ἀνάλυση καὶ ἐρμηνεία τοῦ ρατσισμοῦ καὶ τοῦ ἀντισημιτισμοῦ, προσφέροντας τὸν ἐπίλογο τοῦ κειμένου τοῦ ὀρισμένα χρήσιμα ἱστορικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸ φαινόμενο τοῦ ἔθνικοσοσιαλισμοῦ.

Στὸ ἄρθρο πὺ ἀκολουθεῖ μὲ τίτλο «Τέσσερις πλάνες κι ἓνα βιβλίο. Ἡ μαύρη Βίβλος τῆς Χρυσῆς Αὐγῆς», ὁ Βασίλης Ἀργυριάδης ὑπὸ τύπον βιβλιοπαρουσίασης τοῦ βιβλίου τοῦ Δημ. Ψαρρᾶ «Ἡ Μαύρη Βίβλος τῆς Χρυσῆς Αὐγῆς» (2012),

ἀφοῦ σημειώσει ὁρισμένες πλάνες καὶ συγχύσεις ποὺ συναντῶνται στὸν χριστιανικὸ κῶρο γύρω ἀπὸ τὸ νεοεισαχθὲν στὸ ἑλληνικὸ κοινοβούλιο κόμμα, ἐπιχειρεῖ νὰ παρουσιάσει τὶς σημαντικὲς ἀπαντήσεις ποὺ προσφέρει τὸ ἴδιο τὸ βιβλίο, βοηθώντας στὴν διάλυση τῶν πλανῶν αὐτῶν.

Στὴ συνέχεια δημοσιεύεται τὸ δεύτερο μέρος τοῦ διηγήματος τοῦ Ἀλέξανδρου Παπαδιαμάντη μὲ τίτλο «Ὁ ἀντίκτυπος τοῦ νοῦ», ὅπου ἀφηγεῖται τὸν ἀντίκτυπο ἀπὸ τὴν δολοφονία στὴν Κέρκυρα ἐνὸς νεαροῦ κοριτσιοῦ, τὸ ὁποῖο ἄλλοτε θεωροῦνταν χριστιανὴ καὶ ἄλλοτε ἐβραιοπούλα, προκαλώντας ἔτσι ἀναλόγως «ἰερὴ ἀγανάκτηση» καὶ συγκρούσεις ἀνάμεσα στὶς διαφοροτικὲς θρησκευτικὲς κοινότητες.

Ὁ Σωτήρης Δεσπότης στὸ κείμενό του «Παῦλος: Βίος καὶ Θεολογία» προσφέρει μιὰ κριτικὴ παρουσίαση καὶ συζήτηση ἐνὸς σημαντικοῦ βιβλίου τοῦ Καθηγητῆ Μ. Wolter μὲ τίτλο *Paulus. Ein Grundriss seiner Theologie*, (Neukirchner Verlag, Neukirchen-Vluyn, 2011).

Τὸ τελευταῖο σύντομο κείμενο τοῦ τεύχους ἀπὸ τὸν Χριστόφορο Παπασωτηρόπουλο, ἀποτελεῖ ἀναφορὰ στὴν μνήμη τοῦ ἐκλιπόντος παιδαγωγοῦ Γιώργου Τσανανᾶ. Τὸ τεῦχος ὀλοκληρώνεται μὲ τὶς καθιερωμένες σπῆλες γιὰ τὸν διάλογο μὲ τοὺς ἀναγνώστες καὶ τὸ βιβλίο.

Νέα Εὐθύνη (τεύχος 15, Ἰανουάριος-Φεβρουάριος, 2013)

Τὸ τρέχον τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ φιλοξενεῖ ἕνα ἐκτενὲς ἀφιέρωμα μὲ πολλὰ σύντομα κείμενα καὶ τίτλο «Προκλήσεις γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία στὸν 21^ο αἰῶνα». Στὸ πρῶτο κείμενο «Ἡ πρόκλησις τῆς Ὁρθοδοξίας», ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Βαρθολομαῖος ὁ Α΄ σημειώνει ὅτι τὸ ζητούμενο γιὰ τὴν Ὁρθοδοξία εἶναι νὰ λειτουργήσει ἡ ἴδια ὡς θετικὴ πρόκληση γιὰ τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο, ὡς προοπτικὴ ἐνθέου βιωτῆς καὶ σχεσιακῆς ἐλευθερίας, ὑπερασπιζόμενη τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν διάλογο χωρὶς συμβιβασμοὺς ἐναντι τῆς κάθε εἴδους ἀδικίας. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Ἰερώνυμος ὁ Β΄ στὸ ἄρθρο του μὲ τίτλο «Προκλήσεις τῆς Ὁρθοδοξίας τὸν 21^ο αἰῶνα» ἀναφέρεται στὶς προκλήσεις ποὺ ἀφοροῦν σὲ ὑπαρξιακὰ ζητήματα τοῦ ἀνθρώπου στὴ σχέση του μὲ τὸν Θεό, τὸν συνάνθρωπο καὶ τὴν κτίση, στὸν πειρασμὸ ἢ Ἐκκλησία νὰ αὐτονομεῖται ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, στὴν πρόκληση τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητας καὶ τοῦ διαλόγου μὲ τὶς ἄλλες Ἐκκλησίες καὶ χριστιανικὲς παραδόσεις, τὴν οικονομικὴ κρίση καὶ ἄλλα καιρῖα προβλήματα τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου. Ὁ Μητροπολίτης Περγάμου Ἰωάννης Ζηζιούλας στὸ ἄρθρο ποὺ ἀκολουθεῖ μὲ τίτλο «Εὐρώπη καὶ Θρησκεία» ἀναφέρεται στὸν ρόλο τῆς θρησκείας καὶ εἰδικὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴν ἱστορικὴ συγκρότηση τῆς Εὐρώπης (τὴ συμβολὴ τοῦ ἁγίου Αὐγουστίνου κ.λπ.), στὴν ἐπιφυλακτικὴ στάση τῆς σημερινῆς Εὐρώπης ἀπέναντί του καὶ στὴν ἀνάγκη τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν νὰ προβοῦν στὶς ἀναγκαῖες προσαρμογές, προκειμένου νὰ ἐνισχύσουν τὴ θέση τους στὴν αὐριανὴ Εὐρώπη, ἡ ὁποία θὰ ἀποτελέσει γιὰ τὸν Χριστιανισμὸ ἱστορικοῦ μεγέθους πρόκληση.

Ἡ Σπυριδούλα Ἀθανασοπούλου-Κυπρίου στὸ μελέτημά της μὲ τίτλο «Ὁ Ὁρθόδοξος θεολογικὸς λόγος στὸν δημόσιο χώρο καὶ ὁ σεβασμὸς τῶν ἀνθρωπίνων ἐμπειριῶν» παρουσιάζει μὲ κριτικὸ τρόπο τὶς δύο τάσεις ἀπόκρισης στὶς σύγχρονες προκλήσεις (αὐτὴ πού διεκδικεῖ ἀποκλειστικότητα στὴν ἔκφραση τῆς ὀρθόδοξης παράδοσης καὶ αὐτὴ πού εἶναι ἀνανεωτικὴ καὶ γόνιμη νὰ διαλεχθεῖ μὲ ἄλλους χώρους) καὶ τὸ κοινὸ πρόβλημα πού μοιράζονται, τὴν παρουσία τους στὸν δημόσιο χώρο. Στὸ ἄρθρο του μὲ τίτλο «Ἡ Ὁρθόδοξη θεολογία στὸν μεταχριστιανικὸ κόσμος», ὁ Θεόφιλος Ἀμπατζίδης ἀξιολογεῖ τὴν κατάρρευση τοῦ παραδοσιακοῦ χριστιανικοῦ κόσμου καὶ τὰ προβλήματα πού συνάντησε ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία στὸν ἀναδυόμενος μεταχριστιανικὸς κόσμος καὶ τὴν ἀνάγκη νὰ προβάλλει ὡς ἀπάντηση στὸ πλαίσιο τοῦ κυρίαρχου ἀνθρωπολογικοῦ προβληματισμοῦ καὶ ἀδιεξόδου, τὸν πολιτισμὸ τῆς ἀγιότητας. Ὁ Πέτρος Βασιλειάδης στὸ κείμενό του «Ἡ Ὁρθοδοξία, τὸ περιβάλλον καὶ ὁ διαθρησκευτικὸς διάλογος» παρουσιάζει τὶς ἐνστάσεις ἢ ἀντιδράσεις τοῦ θεολογικοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ λόγου ἔναντι τοῦ διαθρησκευτικοῦ διαλόγου, τὴν ἀναζωπύρωση τοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὸν διάλογο αὐτὸ καὶ τὴν περιβαλλοντικὴ εὐαίσθησία, προσφέροντας ὀρισμένες νύξεις μὲ βάση τὴν ὀρθόδοξη πνευματολογία πρὸς μιὰ θετικὴ ἀξιολόγηση τῶν ἄλλων θρησκευτικῶν παραδόσεων.

Ὁ Γιώργος Βλαντιῆς στὸ ἄρθρο του «Ἡ οἰκουμενικὴ ἀνοικτότητα ὡς θεολογικὴ πρόκληση», ἀφοῦ ἐπισημάνει τὸ πολυδιάστατο οἰκουμενικὸ ἔλλειμμα στὴν ἑλληνόφωνη ὀρθόδοξη θεολογία (ἀπουσία μεταφράσεων τῶν ἔργων δυτικῶν θεολόγων, ἔλλειψη ἐνημέρωσης γιὰ τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ διαχριστιανικοῦ διαλόγου κ.λπ.) ἀναδεικνύει καὶ τὶς ἀντίστοιχες προκλήσεις στὸν βαθμὸ πού ἐπιδιώκεται καὶ ἐπιθυμεῖται ὁ θεολογικὸς καὶ ἐκκλησιαστικὸς διάλογος μὲ τὸν ἑτερόδοξο Χριστιανισμό. Στὸ «Ὁ Homo Metaphysicus ἐντὸς τοῦ Homo Religiosus» ὁ Κώστας Βραχνᾶς καταγράφει ὀρισμένα σχόλια γιὰ τὸ ἐὰν ἡ ὀρθόδοξη θεολογία διὰ τῶν ἐπισήμων ἢ μὴ φορέων της θὰ μπορούσε νὰ καταγίνει καὶ μὲ τὴν ἀνάδειξη καὶ καλλιέργεια τοῦ μεταφυσικοῦ πυρήνα τοῦ ὑπαρξιακῶς ἀγωνιούντος σύγχρονου ἀνθρώπου. Ὁ Σταῦρος Γιαγκάζογλου στὸ κείμενό του «Στὸ μεταίχμιο τῆς Ἱστορίας», ἀφοῦ κάνει λόγο γιὰ τὸν τρόπο πού κατανοήθηκε ἡ ἐπιστροφή στὴν παράδοση κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 20^{ου} αἰῶνα, περιγράφει τὸν δυναμικὸ χαρακτῆρα τῆς ἐκκλησιαστικῆς παράδοσης, σημειώνοντας τὴν ἀνάγκη ἢ εὐχαριστιακὴ ἐκκλησιολογία καὶ ἡ θεολογία τοῦ προσώπου νὰ γίνουν ρεαλιστικὴ πράξη καὶ τρόπος ὑπάρξεως στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, βοηθώντας τὴν τελευταία νὰ ὑπερβεῖ τὶς ἀγκυλώσεις τοῦ ὁμολογητισμοῦ, τοῦ φονταμενταλισμοῦ καὶ τῆς περιχαράκωσης στὶς ἔθνικες ἰδεολογίες, καθιστώντας ἔτσι δυνατὴ τὴν μεταμόρφωση τοῦ σύμπαντος κόσμου.

Ὁ Χρῆστος Γιανναρᾶς στὸ ἄρθρο του «Προκλήσεις γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία στὸν 21^ο αἰῶνα» συζητᾶει ὀρισμένες «θανάσιμες ἐκρεμμότητες» γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ θεολογία, ὅπως π.χ. τὴ θρησκευοποίηση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος, τὴ σχέση Γραφῆς, Παράδοσης καὶ Ἐκκλησίας, τὸ ἐκκλησιολο-

γικό περιεχόμενο του ὄρου «Πατριαρχεῖο», τὴ γλῶσσα τῆς Ἐκκλησίας κ.ἄ. Στὸ ἐπόμενο ἄρθρο μὲ τίτλο «Αὐτοδικαιωτικὴ ἐσωστρέφεια ἢ δημιουργικὴ ἔξοδος πρὸς τὸν κόσμο: τὸ δίλημμα τῆς Ὁρθόδοξης θεολογίας γιὰ τὸν 21^ο αἰῶνα» ὁ π. Εὐάγγελος Γκανᾶς ἐξετάζει τὸ μέλλον τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας μέσα ἀπὸ τὸ πρίσμα τοῦ ἐρωτήματος γιὰ τὸ πὼς αὐτὴ θὰ ἀναμετρηθεῖ μὲ τὶς κοινωνίες ποὺ ἔχουν ἀναδυθεῖ στὸν μετανεωτερικὸ κόσμο, καλώντας τὴν νὰ ἀκολουθήσει τὸ παράδειγμα τῶν Πατέρων διαλεγόμενι μὲ τὰ ἐρωτήματα αὐτοῦ τοῦ κόσμου. Ὁ Σωτήρης Γουνεῶς στὸ ἄρθρο του «Προκλήσεις... Πειρασμῶν», ἀναφερόμενος ἀφειρητικὰ στοὺς τρεῖς γνωστοὺς πειρασμοὺς τοῦ Χριστοῦ, ἀναρωπιέται ἐὰν οἱ χριστιανοὶ ὡς ἄτομα καὶ ὡς Σῶμα ἀντιστέκονται σ' αὐτοὺς καὶ πὼς ἀντιμετωπίζουν τὶς ἀπορρέουσες προκλήσεις.

Ὁ Σταῦρος Ζουμπουλάκης μὲ τὸ κείμενό του «Στροφή στὸ παρόν. Ἐνα παράδειγμα» ἐπιχειρεῖ μὲ ἀφορμὴ ἓνα συγκεκριμένο παράδειγμα (τὸ ζήτημα τῆς ἀμφίσεως τοῦ κλήρου) νὰ περιγράφει τὸ βασικὸ καθῆκον τῆς Ἐκκλησίας ποὺ δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ ζήσει ἐπιτέλους στὴν ἐποχὴ τῆς, δίνοντας μαρτυρία τοῦ Εὐαγγελίου στοὺς ἀνθρώπους τοῦ σήμερα. Στὸ ἄρθρο ποὺ ἀκολουθεῖ «Ποιὸς εἶναι αὐτὸς ποὺ θεολογεῖ», ὁ π. Βασίλειος Θεομὸς σημειώνει τὴν ἀναγκαιότητα, πέρα ἀπὸ ἐπιμέρους ρεύματα καὶ σχολές, νὰ παραμείνει ὁ θεολόγος εἰλικρινὴς μὲ τὸν ἑαυτόν του, μὲ τὸ σῶμα του, μὲ τὰ συναισθήματά του, μὲ τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας... μὲ τὸν Παράκλητο, ἐπισημαίνοντας ὅτι ἂν κάτι τέτοιο γίνεῖ πραγματικότητα ἢ ἀνανέωση θὰ ἔρθει ἀναπόφευκτα. Ὁ Παντελὴς Καλαϊτζίδης στὸ «“Καινοτομεῖν τὰ ὄνόματα”»: Τὸ αἶτημα τῆς ἀνανέωσης καὶ τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ὁ κίνδυνος ἱστορικῆς περιθωριοποιήσεως» περιγράφει τὸ διαρκὲς σχοινοβατεῖν τῆς Ὁρθόδοξης ἀνάμεσα σὲ μιὰ πνευματολογικὴ καὶ ἐσχατολογικὴ κατανόηση τῆς Παράδοξης ὡς ἀνακαινιστικῆς δράσεως τοῦ Πνεύματος σὲ ριζικὴ ἀντιδιαστολὴ μὲ ποικίλες φονταμενταλιστικὲς τάσεις ποὺ ἀρνοῦνται τὸν στοιχειώδη διάλογο μὲ τὸ ἐκάστοτε κοσμοεἶδωλο, ὀδηγώντας τὴν Ἐκκλησία στὴν πλήρη ἀκίνησία καὶ τὴν παραδοσιαρχία. Ὁ Μαρριανὸς Καραῆς στὸ κείμενό του «Θεολογία-Δίκαιο-Τεχνολογία. Ἀντιπαράθεση ἢ διάλογος;» συζητᾷ γιὰ τὴ σχέση καὶ τὴν ἀμοιβαία συνύπαρξη μεταξὺ τῶν τριῶν αὐτῶν πραγματικότητων στὸ πλαίσιο τοῦ μετανεωτερικοῦ κοσμοεἶδωλου. Ὁ Γιώργος Κόρδης στὸ μελέτημά του «Ἡ εἰκονογραφικὴ τέχνη σήμερα. Δυνατότητες καὶ προοπτικὲς», ἀφοῦ περιγράφει καὶ ἀναζητᾷ τὶς ρίζες τῆς στατικότητας καὶ ἐπαναληπτικότητας ποὺ παρατηρεῖται στὴ τέχνη τῆς εἰκονογραφίας κατὰ τὸ βυζαντινὸ παρελθόν, συζητᾷ τὶς προϋποθέσεις μιᾶς ἐνδεχόμενης ἐπανεκκίνησης τῆς εἰκονογραφικῆς δημιουργίας (καλὴ γνώση τῆς ἱστορίας, συστηματοποίηση καὶ βελτίωση τῆς σπουδῆς τῆς τέχνης κ.λπ.).

Ὁ π. Νικόλαος Λουδοβίκος μὲ τὸ ἄρθρο του «Ἡ ὀρθόδοξη θεολογία στὸ πεπρωμένο τῆς μετανεωτερικότητας» ἐπιχειρεῖ νὰ ἀπαντήσῃ στὸ ἐρώτημα τί εἶναι αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουμε θεολογία, κατανοώντας τὴν, μεταξὺ ἄλλων, ὡς ἐκκλησιασμὸ τῆς γλώσσας, ὡς ἔκφραση μιᾶς εὐχαριστιακῆς μεταβολῆς τοῦ νοῦ ποὺ ἐκκλησιάζει τὰ κτιστὰ νοήματα στὸ φῶς τῆς ὑπακοῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ ὄντας ἔτοι ἐξάπα-

ντος συναφειακή, βρίσκεται πάντοτε σὲ διάλογο ὄχι μόνο μὲ τὴ φιλοσοφία ἀλλὰ καὶ μὲ τὶς σύγχρονες φυσικὲς ἐπιστῆμες καὶ τὴ βιολογία. Ὁ π. Παντελεήμων Μανουσάκης μὲ τὸ κείμενό του «Τὸ πρωτεύον πρόβλημα τοῦ Πρώτου» ἐπισημαίνει ὅτι ἡ πλέον σοβαρὴ πρόκληση γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἐνότητά της, στὸ βαθμὸ πού αὐτὴ προϋποτίθεται πίσω ἀπὸ τὴ συζήτηση γιὰ ὁποιοδήποτε ζήτημα. Ὁ Νίκος Μανωλόπουλος στὸ κείμενο πού ἀκολουθεῖ μὲ τίτλο «Προκλήσεις καὶ Ἀναμετρήσεις» ἐπιχειρεῖ νὰ περιγράψει τὸ πὼς γίνεται κατανοητὸ τὸ γεγονός τῆς πίστεως μέσα στὶς σύγχρονες ἐκκλησιαστικὲς κοινότητες καὶ ποιὲς προκλήσεις γεννιοῦνται γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ αὐτοσυνειδησία ἀπέναντι στὴν πραγματικότητα αὐτή. Στὸ ἄρθρο του μὲ τίτλο «Ἡ ὀρθόδοξη θεολογία στὰ χρόνια πού ἔρχονται» ὁ Δημήτριος Μόσχος, ἀφοῦ ἐπισημαίνει τὴν κρίση πού παρατηρεῖται στὶς μεγάλες ἀφηγήσεις, τὸν κατακερματισμὸ τοῦ ὑποκειμένου καὶ τὴν ἀποδιοργάνωση τοῦ ἱστορικοῦ βάθους τῶν κοινωνιῶν πού ἔφερε ἡ ὕστερη νεωτερικότητα καὶ τὴν ἀδυναμία τοῦ Χριστιανισμοῦ νὰ δώσει ἀπάντηση, σημειώνει τὴν ἀνάγκη ἡ θεολογικὴ γλῶσσα νὰ γίνει σήμερα καὶ πάλι συμπεριληπτικὴ καὶ νὰ ἐκφράσει μιὰ ὀλοκληρωμένη ἀφήγηση γιὰ περισσότερα κομμάτια τοῦ κατακερματισμένου μετανεωτερικοῦ κόσμου, δίνοντας νόημα στὴν ἱστορία. Ὁ Μιχάλης Πάγκαλος στὸ κείμενο πού ἀκολουθεῖ μὲ τίτλο «Ἀλλαγὴ παραδείγματος», ἀφοῦ ἐπισημαίνει τὶς στρεβλώσεις τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας σήμερα, σημειώνει τὴν ὑποχρέωση νὰ διαλεχθεῖ μὲ τὸν σύγχρονο κόσμο καὶ πολιτισμὸ, θεωρώντας ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη τὴν ἀλλαγὴ παραδείγματος σὲ σχέση μὲ τὴ θεολογία τοῦ ἔθους. Στὸ ἐπόμενο μελέτημα «Ἡ θέση τοῦ κληρονόμου καὶ τὸ ὑποκείμενο τοῦ παρόντος» ὁ Ἡλίας Παπαγιαννόπουλος ἐπιχειρεῖ νὰ περιγράψει τὶς δυὸ κυρίαρχες ἐρμηνευτικὲς τάσεις (ριζικὴ αὐτονομία ἢ ἑτερονομία τῆς θεολογίας) πού ἐπεξηγοῦν τὴ στάση τῆς θεολογίας ἔναντι τῆς ἱστορικότητας. Ὁ Θανάσης Παπαθανασίου στὸ κείμενό του «Χαμήλωσε, Σταυραπτε» μὲ βιωματικὸ τρόπο περιγράφει τὶς δυὸ κυρίαρχες ἐκφράσεις τῆς συγκαιρινῆς θεολογίας (ἀπὸ τὴ μιὰ ἢ ἀσημαντότητα θεσμικῶν καὶ ἀκαδημαϊκῶν ἐκπροσώπων καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἀνανεωτικὰ θεολογικὰ ρεύματα), ἐπισημαίνοντας τοὺς κινδύνους πού μπορεῖ νὰ διαβρῶσουν τὴ δημιουργικὴ πορεία τῆς δεύτερης. Ὁ π. Χρυσόστομος Παπαθανασίου στὸ ἄρθρο του «Ἡ πρόκληση τῆς ἀποχριστιανοποίησης» ἐπισημαίνει τὶς ἐπιπτώσεις τῆς ἀξανάμενης ἀποχριστιανοποίησης τῆς κοινωνίας, καλώντας τὴν Ἐκκλησία νὰ ἀπαντήσῃ δυναμικὰ προσφέροντας ὡς ἀντίδοτο τὴν ζωσα ἐμπειρία της ἀπὸ τὰ νάματα τῆς παράδοσός της. Στὸ «Κτίζοντας Ἐκκλησίες σήμερα: πὼς ἄραγε καὶ γιὰ ποιούς;» ὁ Ἰωσήφ Ροηλίδης περιγράφει τὸ ὀξύτατο πρόβλημα τῆς ναοδομίας μέσα ἀπὸ μιὰ ἱστορικὴ ἀναδρομὴ στὴ φυσιογνωμία καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ναοδομίας, ἐπισημαίνοντας τὸ ἀδιέξοδο τῆς σύγχρονης ναοδομίας στὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν 20^ο αἰῶνα.

Ὁ Βασίλης Σαρόγλου στὸ ἄρθρο του «Ὁρθόδοξη θεολογία καὶ φονταμενταλισμός: ἀντίπαλοι ἢ ὁμοίμοι;» ἐξετάζει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ὁ φονταμενταλισμὸς ἐκφράζεται στὸν ὀρθόδοξο χώρο ὡς χειροπιαστὴ πραγματικότητα, σημειώ-

νοντας τὴ δυσανάλογα μεγάλη ἐπιρροὴ τέτοιων φαινόμενων στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τοῦ 21^{ου} αἰῶνα. Ὁ Δανιὴλ Σάκας στὸ «Ποιοὶ εἶναι ... οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων;» συζητᾷ τὶς δυσκολίες καὶ τὶς προκλήσεις ποὺ γεννιοῦνται ἀπὸ τὴ συνάντηση τῆς Ὁρθοδοξίας μὲ τὸ Ἰσλάμ. Ὁ Ἀλέξανδρος Σταυρόπουλος στὸ κείμενό του «Προκλήσεις γιὰ τὴν ποιμαντικὴ στὸν 21^ο αἰῶνα» διατυπώνει κάποιες σκέψεις σὲ σχέση μὲ ὀρισμένες προκλήσεις ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς ποιμαντικῆς, ὅπως π.χ. αὐτὲς τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἐξουσίας. Στὸ κείμενο ποὺ ἀκολουθεῖ «Ἡ ἐκκλησιαστικὴ τέχνη στὸν 21^ο αἰῶνα. Πρόκληση καὶ διακινδύνευση» ὁ Δημήτριος Τριανταφυλλόπουλος συζητᾷ ἐπιμέρους θέματα ὅπως π.χ. σὲ τί ἀποβλέπει ἡ ὀρθόδοξη λατρευτικὴ τέχνη, ἡ διελκυστίνδα Ἀνατολῆς ἢ Δύσης κ.λπ. Ὁ Παναγιώτης Ὑφαντῆς στὸ ἄρθρο του «Ἡ πνευματικὴ πρόκληση τῆς “ἀδύναμης σκέψης” καὶ ἡ διαχρονικὴ δύναμη τοῦ Σταυροῦ» συζητᾷ τὸν τρόπο ποὺ ἡ “ἀδύναμη σκέψη” συνιστᾷ μιὰ πρόκληση τόσο γιὰ τὴν ποιμαντικὴ μέριμνα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ 21^{ου} αἰῶνα, ὅσο καὶ γιὰ τὴ θεματικὴ τῆς σύγχρονης θεολογίας. Τὸ τεῦχος ὀλοκληρώνεται μὲ σύντομα κείμενα τῶν Ντάγκλας Φάρρου («Προκλήσεις γιὰ τοὺς σύγχρονους χριστιανούς»), Ρίτσαρντ Κέρνυ («Οἱ μεγαλύτερες προκλήσεις γιὰ τὴ Χριστιανοσύνη στὸν 21^ο αἰῶνα»), μιὰ συνέντευξη τοῦ Χάινριχ Χόλτσε («Ἡ Λουθηρανικὴ Ἐκκλησία στὴ Ναζιστικὴ Γερμανία») καὶ τὶς μόνιμες σπῆλες τοῦ περιοδικοῦ.

Νομοκανονικά (ἔτος ΙΑ΄, τεῦχος 1, Μάιος 2013)

Ὑστερα ἀπὸ μία σύντομη ἀναστολὴ στὴν ἔκδοσή της ἐπανακυκλοφόρησε ἡ γνωστὴ Ἐπιθεώρηση Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου «Νομοκανονικά», ὑπὸ τὴ διεύθυνση πάντοτε τοῦ καθηγητῆ τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ἰωάννη Κονιδάρη. Τὰ «Νομοκανονικά» μὲ νέα καὶ ἀναβαθμισμένη αἰσθητικὴ καὶ ὀργάνωση τῆς ὕλης καλύπτουν πλήρως ὅλα τὰ ζητήματα θεωρίας καὶ πράξης τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου. Ἡ ἀνανεωμένη ὕλη τοῦ περιοδικοῦ περιλαμβάνει τρεῖς ἐνότιες ποὺ περιέχουν ἄρθρα, μελέτες, γνωμοδοτήσεις, ἀποφάσεις ἑλληνικῶν καὶ διεθνῶν δικαστηρίων, ἰδίως τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Δικαστηρίου Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου, μὲ σχόλια καὶ παρατηρήσεις, καθὼς καὶ βιβλιοκρισίες καὶ βιβλιοπαρουσιάσεις.

Στὸ παρὸν τεῦχος δημοσιεύονται οἱ ἑξῆς μελέτες: Ἀρχιμ. Γρηγορίου Παπαθωμᾶ, «Τὰ τέσσερα ὁμόπρωτα ἐπίπεδα τῆς ἀντιεκκλησιολογικῆς πολυαρχίας», Γ.Ι. Ἀνδρουτσόπουλου, «Οἱ Ἀνεξάρτητες Ἀρχὲς γιὰ θέματα θρησκείας», Σταύρου Γιαγκάζογλου, «Ἀπαλλαγὲς στὸ μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν καὶ ἡ ἀνάγκη νέας ρύθμισης τοῦ ζητήματος» καὶ Μ.Π. Σταθόπουλου, «Παροχὴ ἐγγυήσεων Ἰ. Μονῆς ὑπὲρ ἑταιρίας. Γνωμοδότηση». Ἀκολουθεῖ ἡ πλούσια στήλη «Νομολογία-Πράξεις Ἀνεξάρτητων Ἀρχῶν» μὲ διάφορες ἀποφάσεις καὶ σχόλια. Τὸ τεῦχος ὀλοκληρώνεται μὲ τὴ στήλη «Βιβλιοκρισίες-Βιβλιοπαρουσιάσεις».

The Ecumenical Review (τόμος 65, τεῦχος 1, Μάρτιος 2013)

Τὸ τρέχον τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ ἔχει ὡς γενικὸ θέμα «Ecumenical and Ecological Perspectives on the “God of Life”». Στὸ πρῶτο ἄρθρο τοῦ τεύχους

μὲ τίτλο «The God of Life. A counter-Intuitive Confession» ὁ Ernst Conradie ἐνδιαφέρεται νὰ ξαναβρεῖ καὶ νὰ φέρει στὸ προσκόνιο τὴ θεολογικὴ καὶ ἠθικὴ σημασία τῆς θεολογίας τῆς ζωῆς, καὶ τῆς ὁμολογίας: «ὁ Θεὸς τῆς ζωῆς». Ἡ Sallie McFague στὸ μελέτημά της «Falling in Love with God and the World», ξεκινώντας ἀπὸ ὀρισμένες προσωπικὲς ἐμπειρίες ἐπιχειρεῖ νὰ προσφέρει ὀρισμένες σκέψεις σὲ σχέση μὲ τὴ διδασκαλία περὶ Θεοῦ. Ὁ George Zachariah στὸ ἄρθρο του «Re-imagining God of life from the Margins» ἀποπειρᾶται νὰ φανταστεῖ ἐκ νέου τὸν τρόπο πὸν κατανοοῦμε τὸν Θεὸ στὸ πλαίσιο μάλιστα τῆς ἐπικείμενης 10^{ης} Γενικῆς Συνδιάσκεψης τοῦ ΠΣΕ στὸ Busan τῆς Ν. Κορέας, ὑπὸ τὸ πρῶμα τῶν κινήματων οἰκο-δικαιοσύνης στὴν Ἰνδία. Στὸ κείμενο πὸν ἀκολουθεῖ μὲ τίτλο «God of Life. Rethinking the Akan Christian Concept of God in the light of the Ecological Crisis» ὁ Robert Owusu Agyarko ἐξετάζει τὸν τρόπο πὸν ἡ κοινότητα Akan π.χ. στὴν Γκάνα, ἀντιλαμβάνεται τὴν ἔννοια τοῦ Θεοῦ καὶ ποιῆς ἐπιπτώσεις ἔχει αὐτὴ γιὰ τὴ δικαιοσύνη, τὴν εἰρήνη καὶ τὴν σταθερότητα στὴν περιοχὴ. Ὁ Lai Pan-Chiu στὸ ἄρθρο του «God of life and Ecological Theology» ἐπισημαίνει ὅτι χριστιανοὶ μὲ διαφορετικὸ πολιτισμικὸ ὑπόβαθρο μπορεῖ νὰ ἔχουν διαφορετικὰ βιώματα γιὰ τὸν Θεό, ἀλλὰ ὁ διάλογος μεταξὺ τους προάγει τὴν ἀνάπτυξη τῆς χριστιανικῆς θεολογίας ὅπως ἐπίσης καὶ τῆς οἰκολογικῆς πράξης σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο. Οἱ Celia Deane-Drummond καὶ Barbara Rossing στὸ ἄρθρο τους «The eco-theological significance of John 10:10» μὲ βάση τὴν «περίσσια ζωὴ», ὅπως συναντᾶται στὸ ἰωάνναιο χωρίο, ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπενδύσει θεολογικὰ αὐτὴν τὴν ἰδέα μὲ τὴ βοήθεια τριῶν εἰκόνων (τὸ Σάββατο, τὰ ἔκνη τῆς Ἁγίας Τριάδος, τὸ δέντρο τῆς ζωῆς). Ἡ Elina Vuola στὸ μελέτημά της μὲ τίτλο «The- Breastfeeding God» ρίχνει τὸ βλέμμα της στὸ θηλασμό ὡς μιὰ ἀναγκαίᾳ πράξη γιὰ τὴ διατήρηση τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία ἔχει σημαντικὲς οἰκονομικὲς, οἰκολογικὲς καὶ ἄλλες συνέπειες καὶ ὡς σύμβολο τοῦ Θεοῦ ὁ ὁποῖος εἶναι πηγὴ τῆς ζωῆς. Ὁ Sigurd Bergmann στὸ κείμενο πὸν ἀκολουθεῖ μὲ τίτλο «Life-Giving Breath. Ecological Pneumatology in the context of fetishization» ἀναζητᾶ τὶς ρίζες μιᾶς οἰκολογικῆς ἐρμηνείας περὶ τοῦ Πνεύματος στὴν πρόωπη χριστιανικὴ περίοδο, ὅταν οἱ χριστιανοὶ ἀγωνίζονταν νὰ διατυπώσουν μὲ λαγαρότητα τὴν πίστη τους καὶ ἰδιαίτερα μὲ βάση τὴ σκέψη τοῦ Γρηγόριου τοῦ Θεολόγου, προκειμένου νὰ προσφέρει ἀπαντήσεις καὶ διέξοδο στὴ σύγχρονη φετιχοποίηση καὶ εἰδωλοποίηση τῆς ζωῆς πὸν συναντᾶται στὸν οἰκονομικὸ καπιταλισμό. Τὸ τεῦχος ὁλοκληρώνεται μὲ τὰ ἄρθρα τῶν Denis Edwards «The Attractor and the Energy of Love» (ὅπου ὁ συντάκτης του ἐπιχειρεῖ νὰ ἀναδείξει τὴ σημασίαν τῆς κλασικῆς τριαδικῆς θεολογίας τοῦ Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας στὴν κατεύθυνση τῆς οἰκολογίας) καὶ τῆς Susan Rakoczy «Christian Faith and Earth Conference» (ὅπου προσφέρεται μιὰ ἐπισκόπηση τοῦ Διεθνoῦς Συνεδρίου πὸν ἔλαβε χώρα στὸ Cape Town τῆς Νότιας Ἀφρικῆς τὸν Αὐγουστο τοῦ 2012 μὲ θέμα «Christian Faith and the Earth Conference: Respite et Prospice»).

Contacts, Revue Française de l'Orthodoxie (τεῦχος 241, Ἰανουάριος-Μάρτιος 2013)

Στὸ τρέχον τεῦχος τοῦ Γαλλόφωνου ὀρθόδοξου περιοδικοῦ φιλοξενοῦνται ὀρισμένα ἀπὸ τὰ κείμενα τοῦ Συνεδρίου τῆς Διεθνoῦς Ἐνώσεως Ὁρθόδοξων Δογματολόγων ποὺ ἔλαβε χώρα στὴν Θεσσαλονίκη τὸ 2011, μὲ θέμα «Rôle et Limites de la Raison en Théologie». Στὸ πρῶτο ἄρθρο τοῦ τεύχους μὲ τίτλο «L'utilisation de la rationalité dans la théologie chrétienne selon les Cappadociens», ὁ Piere Mikhaylon μὲ βάση τὴ θεολογία τῶν Καππαδοκῶν Πατέρων ἐπιθυμεῖ νὰ ἐξετάσει τὸ status τῆς λογικότητας στὸ πεδίο τῆς θεολογίας, ἀναζητώντας τὰ συγκεκριμένα κριτήρια τῆς θεολογικῆς κατανόησης τῆς λογικῆς σὲ σχέση εὐρύτερα πρὸς τὴν ἀνθρώπινη λογική. Ὁ Peter Bouteneff στὸ ἄρθρο του μὲ τίτλο «La transfiguration de la raison chez Denys l' Aréopagite» ἐπιθυμεῖ νὰ ἀποδείξει ὅτι γιὰ τὸν Ἀρεοπαγίτη (ἰδίως στὸ «Περὶ θεῶν Ὀνομάτων» ἔργο του) τὰ ὅρια καὶ ἡ χρῆση τοῦ λόγου ἀκολουθοῦν ἀπὸ κοντὰ τὴν κατανόηση τοῦ Θεοῦ καθ'αυτὸν, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία, ἐνῶ ἀπὸ τὴ μιὰ εἶναι ριζικὰ ἄλλος τὴν ἴδια στιγμή εἶναι τὸ ἀρχέτυπο παντὸς ὑπαρκτοῦ. Ὁ Ioan Tulcan στὸ ἄρθρο του «Le rôle de la raison dans la perception de Dieu selon saint Maxime le Confesseur» ἐπιχειρεῖ μὲ ἀφετηρία τὴ σκέψη τοῦ ἁγίου Μαξίμου νὰ ἀναδείξει τὴν ἀπαράβατη σπουδαιότητα τοῦ λόγου ὡς συστατικὸ στοιχεῖο τῆς ὄντολογικῆς ταυτότητας τοῦ ἀνθρώπου. Στὸ μελέτημα ποὺ ἀκολουθεῖ μὲ τίτλο «Les méthodes rationnelles dans la théologie trinitaire de la patristique latine» ὁ Alexis Fokin μὲ βάση τρία παραδείγματα ἀπὸ τὴν λατινικὴ πατερικὴ σκέψη δηλ. τοὺς Marius Victorinus, Αὐγουστῖνο καὶ Βοήθιο ἀποπειροῦνται νὰ δείξει ὅτι οἱ παραπάνω Πατέρες ἀξιοποιοῦν τὸν λόγο γιὰ νὰ διαμορφώσουν τὴν τριαδικὴ θεολογία τους. Ὁ Michel Stavrou στὸ μελέτημα ποὺ ἀκολουθεῖ μὲ τίτλο «La raison illuminée par la foi dans la théologie byzantine du XIIIe siècle» ἐξετάζει τὸν τρόπο ποὺ κατανοεῖται ἡ σχέση λόγου καὶ πίστεως στὸν σημαντικὸ στοχαστὴ τῆς ὑστεροβυζαντινῆς περιόδου Νικηφόρο Βλεμμύδη. Ὁ Σταῦρος Γιαγκάζογλου στὸ μελέτημά του «Discours théologique et expérience ecclésiale dans le cadre du conflit hésychaste du XIVe siècle» ἐξετάζει τὴ διαπλοκὴ φιλοσοφίας καὶ θεολογίας, φιλοσοφικοῦ λόγου καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας μὲ φόντο τὶς ἡσυχαστικὲς ἔριδες τοῦ 14^{ου} αἰῶνα στὸ Βυζάντιο καὶ ἰδιαίτερα τὴ θεολογικὴ σκέψη τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ. Στὸ ἄρθρο μὲ τίτλο «Au-delà des limites de la raison: réflexions sur l'ouvrage de Paul Florensky *La colonne et le fondement de la vérité* (1914)» ὁ Christophe Schneider ἐξετάζει τὸ βασικὸ ἔργο τοῦ σημαντικοῦ Ρώσου στοχαστῆ P. Florensky, προβάλλοντας τὴ θεώρησή του γιὰ τὴ σχέση πίστεως καὶ λόγου, ὡς ἐναλλακτικὴ πρόταση τόσο ἐναντι τῆς ὄντοθεολογίας ὅσο καὶ τοῦ φιντεϊσμοῦ. Ὁ Παντελῆς Καλαϊτζίδης στὸ κείμενο ποὺ ἀκολουθεῖ «La théologie comme science et doxologie: logocentrisme, apophantisme et théologie mystique chez quelques auteurs orthodoxes contemporains» ἐξετάζει κριτικὰ τὸν τρόπο ποὺ ἀντιλαμβάνονται τὴ σχέση λόγου καὶ πίστεως κορυφαῖοι ἐκφραστὲς τῆς σύγχρονης ὀρθόδοξης θεολογίας (βλ. Lossky, Χρ. Γιαν-

ναράς, π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ, Μητροπολίτης Περγάμου Ἰωάννης Ζηζιούλας). Στὸ τελευταῖο ἄρθρο τοῦ ἀφιερώματος μὲ τίτλο «Le rôle de la raison dans la formation de la doctrine de la Trinité», ὁ Ἀριστοτέλης Παπανικολάου ἐξετάζει τὴ σπουδαιότητα τοῦ λόγου γιὰ τὴν διατύπωση τῆς περὶ Τριαδικοῦ Θεοῦ διδασκαλίας μὲ σχετικὲς ἀναφορὲς μεταξὺ ἄλλων σὲ ἐκπροσώπους τῆς σύγχρονης ρωσικῆς θεολογίας (π.χ. π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ, π. Σέργιος Bulgakov).

Νικόλαος Ἀσπρούλης

Biblische Notizen (τεῦχος 155/2012)

Τὸ τρέχον τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ περιέχει ἐπὶ μελέτες πρὸς τιμὴν τοῦ καθηγητῆ τῆς Καινῆς Διαθήκης τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Göttingen, Reinhard Feldmeier. Ὅλες τὸς παρουσιάζουν κάποια πτυχὴ τῆς ταπεινώσεως καὶ τῆς ταπεινοφροσύνης σὲ βιβλικὰ καὶ ἐξωβιβλικὰ κείμενα.

Στὴν πρώτη ἀπὸ αὐτῆς («...denn er hat die Niedrigkeit seiner Magd angesehen» (Lk 1,48). Gedanken zum Hintergrund des Begriffsfeldes ταπεινώσεως in ausgewählten prophetischen Texten der Septuaginta») ἡ Karin Schöpflin ἐξετάζει τὸ παλαιοδιαθηκικὸ ὑπόβαθρο τῆς λέξεως «ταπεινός», ποῦ ἀπαντᾷ στὸν ὕμνο τῆς Μαρίας στὸ Λκ 1, 48 ἔξ. Ὑποστηρίζει ὅτι σὲ αὐτὸ τὸ ὑπόβαθρο ἀνήκουν ὄχι μόνο οἱ ψαλμοὶ ἀλλὰ καὶ προφητικὰ κείμενα, ὅπως ἐκεῖνο τοῦ Ἡσαΐα. Στὶς προφητεῖες τοῦ γίνεται λόγος γιὰ τὴ σωτηρία ποῦ προσφέρει στοὺς ταπεινοὺς καὶ πρῶτους, ἐνῶ σπανιότερα γίνεται λόγος γιὰ τὴν ἀνύψωσή τους. Ἡ συγγραφέας καταλήγει ὅτι αὐτῆς οἱ προφητεῖες τοῦ Ἡσαΐα μποροῦν νὰ βοηθήσουν στὴν καλύτερη κατανόηση τῶν Λκ 1, 48α. 51. 52.

Στὴ συνέχεια ὁ Felix Albrecht ἐξετάζει πῶς κατανοεῖται στὸ βιβλίον τῶν Παροιμιῶν (Ο') ἡ ἔννοια τῆς ταπεινώσεως («Göttliche Demut und teuflischer Hochmut. Exegetische Beobachtungen zu Prov 3,34 LXX»). Ὑποστηρίζει ὅτι στὶς *Παροιμίες* ὁ ὅρος κατανοεῖται μὲ τὴ θεολογικὴ καὶ ὄχι τὴν ἠθικὴ του σημασία, ὅπως συμβαίνει στὸ ἑβραϊκὸ πρωτότυπο. Στὴ συνέχεια ὁ συγγραφέας ἐξετάζει πῶς ἡ ἰδέα τῶν Παροιμιῶν προσλήφθηκε ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ παράδοση καὶ ἀναφέρει ὡς παράδειγμα τὸ Πρμ 3, 34, τὸ ὁποῖο χρησιμοποιήθηκε γιὰ νὰ συγκριθεῖ ἡ θεία ταπεινώση μὲ τὴ σατανικὴ ἀλαζονεία (βλ. Α' Πε 5. Ιακ 4 καὶ τὸν Ψ-Ἰγνάτιο). Ἡ Alexa Friederike Wilke ἐξετάζει τὶς ἔννοιες τῆς ταπεινώσεως καὶ τῆς μετάνοιας στὸ Δαν 9 («Daniel 9 – eine Einübung in aufrichtige Erniedrigung»). Τὸ συγκεκριμένο κείμενο προσλαμβάνει καὶ ἀναπτύσσει περαιτέρω τὴν ἔννοια τῆς ταπεινώσεως, ὅπως αὐτὴ ἀναπτύσσεται στὸ βιβλίον τοῦ Ἰερεμίας. Στὸν Δανιὴλ τονίζεται ἡ ἀνάγκη νὰ ἀναζητήσει ὁ ἄνθρωπος μὲ ὅλη του τὴν καρδιὰ τὸν Θεό, ἡ συνάντησις μὲ τὸν ὁποῖο ὀδηγεῖ στὴν ταπεινώση.

Οἱ ὅροι «ταπεινός», «ταπεινώσις», «ταπεινός», «πραῦς», «πραότης» καὶ «πραῦτης» στὸ βιβλίον τῆς Σοφίας Σειράχ ἀποτελοῦν τὸ θέμα τῆς μελέτης τοῦ Friedrich V. Reiterer, ποῦ ἀκολουθεῖ («Bedeutungslosigkeit, Zurückhaltung, Bescheidenheit und Demut in den Augen des Weisheitslehrers Ben Sira»). Στὸ βιβλίον

εἶναι κυρίαρχες ἀξίες καὶ ἀφοροῦν στὴν κοινωνική, ἠθική καὶ θρησκευτική σφαῖρα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Στὴν ἐπόμενη μελέτη ὁ Jan Dochhorn («Zur Krise der Gerechtigkeit im frühen Judentum. Reflexionen über das Entstehungsmilieu des frühen Christentums») ἐξετάζει τὴ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ γιὰ τὴν ταπείνωση στὸ γενικότερο πλαίσιο τῆς συζήτησης στὸν ἀρχαῖο Ἰουδαϊσμό γιὰ τὴ δικαιοσύνη. Χαρακτηριστικὰ κείμενα αὐτῆς τῆς συζήτησης εἶναι, γιὰ παράδειγμα, τὰ βιβλία Ἀνάληψις Μωυσέως καὶ Διαθήκη Ἀβραάμ, στὰ ὁποῖα ὑπάρχει ἡ σχετικοποίηση τῆς ἔννοιας τοῦ δίκαιου ἀνθρώπου εἰδικότερα σὲ σχέση μὲ τὸν πλοῦτο καὶ τὴν κοινωνικὴ ἐπιφάνεια. Ἡ ἴδια ἰδέα ἀπαντᾷ καὶ στὴ συνοπτικὴ παράδοση. Ὅλα αὐτὰ τὰ κείμενα ἀντικατοπτρίζουν μία «κρίση τῆς δικαιοσύνης», ἐξαιτίας τῆς ταύτισης τῆς δικαιοσύνης μὲ τὸν πλουτισμὸ καὶ τὴν κοινωνικὴ προβολὴ ἀπὸ ὀρισμένες ὁμάδες τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ αὐτῆς τῆς ἐποχῆς, κάτι ποὺ ὑπονοεῖται καὶ στὴν Διαθήκη Ἰώβ.

Ὁ Florian Wilk, στὴ συνέχεια ([Selbst-]Erhöhung und [Selbst-]Erniedrigung in Lk 18,9-14), συνδέει τὴν κατακλείδα τῆς παραβολῆς τοῦ Τελώνου καὶ τοῦ Φαρισαίου (18, 14) μὲ τὸ παράλληλό του στὸ Λκ 14, 11, ἐξετάζει τὴν εἰσαγωγὴ τῆς παραβολῆς καί, τέλος, συζητᾷ τὴ δομὴ καὶ τὴ γλῶσσα τῆς παραβολῆς μὲ σκοπὸ νὰ ἐντοπίσει τὸ νόημά της. Στὴν τελευταία μελέτη τοῦ τεύχους ὁ Tobias Georges («Religio atque pietas Christiana in imperatorem – die Ergebnisse der Christen gegenüber der kaiserlichen maiestas gemäß Tertullians Apologeticum») ἐξετάζει τὸν τρόπο ποὺ ὁ Τερτυλλιανὸς ἀντιπαραβάλλει τὴν αὐτοκρατορικὴ maiestas μὲ ἐκείνη τοῦ Θεοῦ. Στὴν Ἀπολογία του (28-34) ὁ Τερτυλλιανὸς ἀναγνωρίζει τὴν ἐξουσία τοῦ αὐτοκράτορα, τὴν ὑποτάσσει ὅμως στὴν ἀπόλυτη ἐξουσία τοῦ Θεοῦ. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ἀποδίδει σεβασμὸ στὸν αὐτοκράτορα, ἐνῶ ταυτόχρονα ἐπιτυγχάνει μία σαφὴ διάκριση τῆς ἀνθρώπινης ἀπὸ τὴν θεϊκὴ ἐξουσία.

Protokolle zur Bibel (τόμος 21, τεῦχος 1/2012)

Ὁ τόμος εἶναι ἀφιερωμένος στὶς ἔννοιες τοῦ καθαροῦ καὶ τοῦ ἀκάθαρτου στὰ βιβλικά κείμενα καὶ στὸν ἀρχαῖο κόσμος. Στὴν πρώτη μελέτη ἡ Costanza Cordoni («Die weißen Tage oder Warum die Frau immer noch als “unrein” gilt, nachdem ihre “Unreinheit” aufgehört hat Vergleichende Lektüre einer Erzählung in drei rabbinischen Dokumenten») συγκρίνει τὸν τρόπο ποὺ ἀντιμετωπίζεται ἡ «τελετουργικὴ ἀκαθαρσία» τῆς γυναίκας κατὰ τὴν ἔμμνηνο ρύση στὰ βιβλικά καὶ στὰ ραββινικά κείμενα. Καθὼς οἱ ραββινικὲς ἀφηγήσεις πρέπει νὰ διαβάζονται πάντοτε μέσα στὴ συνάφειά τους (ταλμουδικὴ ἢ μιδρασικὴ), ἡ συγγραφέας σημειώνει ὅτι εἶναι ἀπαραίτητο καὶ σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωση νὰ ληφθεῖ ἡ συνάφεια ὑπόψη, προκειμένου νὰ κατανοηθεῖ τὸ πραγματικὸ νόημα τῶν σχετικῶν ραββινικῶν ιστοριῶν.

Στὴ συνέχεια ἡ Eva Synek («“Wenn eine Maus in den Brunnen fällt...”. Rezeptionsgeschichtliche Anmerkungen zu ἀκαθαρσία unter bes. Berücksichtigung der byzantinischen Rechtsgeschichte») ἐξετάζει τὸν τρόπο ποὺ τὰ βυζαντινά

νομικά κείμενα προσλαμβάνουν τη βιβλική ιδέα της «ἀκαθαρσίας». Ἡ συγγραφέας ἐστιάζει τὸ ἐνδιαφέρον της σὲ κανόνες γιὰ τὶς τροφές, τὴν ἀγαμία, τὸν τοκετὸ καὶ τὴν ἔμμυνο ρύση. Παρατηρεῖ πὼς, μολοντί ἡ χριστιανικὴ παράδοση τόνισε κυρίως τὴν ἠθικὴ διάσταση τῆς ἀκαθαρσίας, ταυτόχρονα διατηρήθηκε κι ἡ περισσότερο παραδοσιακὴ κατανόσή της. Στὴν τελευταία μελέτη τοῦ τεύχους ὁ Markus Lau («Beobachtungen zur Rezeption alttestamentlicher Motive in Mt 27,24f.») ἐξετάζει τὸν τρόπο πὸ ἀξιοποιοῦνται παλαιοδιαθηκικὰ κείμενα καὶ μοτίβα στὴν ἱστορία τῆς δίκης τοῦ Ἰησοῦ. Ὁ συγγραφέας ὑποστηρίζει ὅτι ἐδῶ ἡ πρόκληση τοῦ Δτ 21, 1-9 σὲ συνδυασμὸ μὲ τὶς παραδόσεις γιὰ τὴν κατάρα τοῦ αἵματος ὀδηγεῖ σὲ μία ἀντιστροφή τῆς Ἰουδαϊκῆς τελετουργίας γιὰ τοὺς καθαρμούς. Στὸ δεύτερο μέρος τῆς μελέτης τοῦ ὁ συγγραφέας ἐξετάζει τὴ σημασία πὸ μπορεῖ νὰ ἔχει μιὰ τέτοια κατανόηση γιὰ τὴν κοινότητα τοῦ Ματθαίου.

Evangelische Theologie (τόμος 73, τεῦχος 2/2013)

Τὸ τρέχον τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ εἶναι ἀφιερωμένο στὶς ἐκκλησιαστικὲς μεταρρυθμίσεις στὴ Γερμανία ὡς ἀπάντηση στὶς κοινωνικὲς καὶ θρησκευτικὲς προκλήσεις κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια. Αὐτὲς οἱ ἀλλαγὲς ἔχουν ἀποτελέσει θέμα ἔντονης συζήτησης τόσο στοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ὅσο καὶ στοὺς ἀκαδημαϊκοὺς κύκλους καὶ ἤδη πραγματοποιεῖται ἕνα ἐρευνητικὸ πρόγραμμα, προκειμένου νὰ ἀποτιμηθοῦν τὰ πρῶτα ἀποτελέσματα αὐτῶν τῶν ἀλλαγῶν. Μέρος τῶν πορισμάτων αὐτῆς τῆς ἔρευνας παρουσιάζονται στὰ ἄρθρα τοῦ τεύχους. Τὰ ἐρωτήματα πὸ ἀποπειρῶνται νὰ ἀπαντήσουν εἶναι ποιά εἶναι τὰ πραγματικὰ κίνητρα πὸ ὀδήγησαν σὲ αὐτὲς τὶς ἀλλαγές, ποῖο εἶναι τὸ θεολογικὸ ὑπόβαθρο τῶν ἀλλαγῶν καὶ τί ἀντίκτυπο ἔχουν αὐτὲς οἱ ἀλλαγὲς στὴν κοινωνία.

Στὴν πρώτη μελέτη ὁ Christoph Meyns («Aus der Praxis kirchlicher Rückbauprozesse») περιγράφει τὶς ἀλλαγὲς πὸ ἔλαβαν χώρα στὴ Λουθηρανικὴ Ἐκκλησία τῆς περιοχῆς τοῦ Βόρειου Ἑλβα. Στὴ συνέχεια, ὁ συγγραφέας συζητᾷ τὰ συναισθήματα πὸ ἐμπλέκονται σὲ μιὰ τέτοια διαδικασία, καθὼς καὶ τὴν κριτικὴ πὸ ἀσκήθηκε γιὰ αὐτὲς τὶς ἀλλαγές. Στὸ τελευταῖο μέρος τῆς μελέτης γίνεται μιὰ ἀποτίμηση τοῦ ὅλου ἐγχειρήματος καὶ προτείνονται ρεαλιστικὲς λύσεις πὸ κινοῦνται πέρα ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἀντίδραση σὲ οικονομικὲς καὶ πολιτικὲς προκλήσεις σὲ τοπικὸ ἐπίπεδο. Στὴ συνέχεια, ἡ Henriette Rösch παρουσιάζει τὴ συζήτηση πὸ λαμβάνει χώρα στοὺς κόλπους τῆς Γερμανικῆς Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας ὅσον ἀφορᾷ στὶς ἀλλαγὲς πὸ γίνονται σὲ αὐτὴν σὲ ἀπάντηση τῆς ἐκκοσμίκευσης («Der Reformdiskurs als Antwort auf das Indifferenzproblem»). Ἡ λέξη-κλειδί σὲ αὐτὲς τὶς ἀλλαγὲς εἶναι ἡ λέξη «ἀδιαφορία», αὐτὴ πὸ ἐκδηλώνει τὸ κοσμικὸ περιβάλλον ἀπέναντι στὴ θρησκεία καὶ στὸ νόημα πὸ αὐτὴ προσφέρει καθὼς καὶ ἀπέναντι στὸ ρόλο της. Στὴ μελέτη παρουσιάζονται κι ἀξιολογοῦνται οἱ διαφοροὶ μηχανισμοὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀλλαγῆς στὴν Γερμανία ὡς μέρος τῆς ἀπάντησης τῆς Ἐκκλησίας στὴν ἀδιαφορία τοῦ περιβάλλοντός της.

Ὁ Jens Schlamelcher σὴν ἐπόμενη μελέτη («Von der Gemeinschaft zur Organisation: Transformationen kirchlicher Sozialgestalt im Kontext der gegenwärtigen Restrukturierungsprozess») ἀναλύει τὶς ἀλλαγὲς ποὺ ἐπέφεραν στὸ κοινωνικὸ προφίλ τῆς γερμανικῆς Ἐκκλησίας οἱ οἰκονομικὲς περικοπὲς λόγῳ τῆς κρίσις. Αὐτὲς εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα ἡ Ἐκκλησία, τόσο στὸ ἐνοριακὸ ἐπίπεδο ὅσο καὶ σὲ ἐπίπεδο ἀνώτερος ἐκκλησιαστικῆς ἡγεσίας, νὰ ἀρχίσει νὰ αὐτοπροσδιορίζεται ὡς ὄργανισμὸς πίστες κι ὄχι ὡς κοινότητα πιστῶν, ὅπως ἔκανε ὡς τώρα. Τὸ θέμα τῆς μελέτης τοῦ Holger Eschmann, ποὺ ἀκολουθεῖ («Reformprozesse in der Evangelisch-methodistischen Kirche») εἶναι οἱ ἐκκλησιολογικὲς καὶ δομικὲς ἀλλαγὲς ποὺ ἔλαβαν χώρα σὴν Ἐνωμένη Μεθοδιστικὴ Ἐκκλησία τῆς Γερμανίας κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια. Ἡ ἀπόφαση γιὰ τὴ δημιουργία ἐκκλησιαστικῶν περιφερειῶν καὶ τὴν ἔνταξη τῶν ἐνοριῶν σὲ αὐτὲς προκλήθηκε ἀπὸ τὴν ἀνάγκη μείωσης τοῦ κόστους προσωπικοῦ ποὺ ἀπασχολεῖται σὶς τοπικὲς ἐκκλησιαστικὲς κοινότητες. Ὁ συγγραφέας ἐκτιμᾷ πὼς αὐτὲς οἱ μεταρρυθμίσεις ἀποτελοῦν ἓνα καλὸ παράδειγμα συνδυασμοῦ τῆς ἀνάγκης ἀλλαγῶν καὶ τῶν ποιμαντικῶν ἀναγκῶν τῶν κοινοτήτων.

Ἡ κατάσταση τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἐλεύθερων Εὐαγγελικῶν Κοινοτήτων τῆς Γερμανίας εἶναι τὸ θέμα τῆς μελέτης τοῦ Ansgar Hörsting, ποὺ ἀκολουθεῖ («Reformbemühungen im Bund Freier evangelischer Gemeinden: Beobachtungen aus der Praxis eines freikirchlichen Gemeindebundes»). Ὁ συγγραφέας παρατηρεῖ πὼς ἡ ἴδια ἡ φύση αὐτῶν τῶν κοινοτήτων καὶ κυρίως ἡ ἀνεξαρτησία τους, τοὺς δίνει μεγαλύτερη ἄνεση γιὰ μεταρρυθμίσεις τόσο σὲ τοπικὸ ἐπίπεδο ὅσο καὶ σὲ ἐπίπεδο ὁμοσπονδίας. Στὴ συνέχεια δίνει ὁρισμένα παραδείγματα πρόσφατων μεταρρυθμίσεων ποὺ ἐπιβεβαιώνουν τὴ θέση του. Ὁ Wilhelm Damberg, στὴ συνέχεια («Reformen in der katholischen Kirche im 19. und 20. Jahrhundert») συζητᾷ τὶς μεταρρυθμίσεις στοὺς κόλπους τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Γερμανίας κατὰ τὸν 19^ο καὶ 20^ο αἰ. Στὸ πρῶτο μέρος περιγράφει τὸ κίνημα τῶν ὑπερμονασιτῶν. Στὸ δεῦτερο συζητᾷ τὶς μεταρρυθμίσεις ποὺ ἔλαβαν χώρα ἀπὸ τὸ 1945, κορυφώθηκαν στὴ Δεύτερη Βατικάνειο Σύνοδο καὶ συνεχίζονται μέχρι σήμερα. Στὸ τελευταῖο μέρος τῆς μελέτης ὁ συγγραφέας ἀξιολογεῖ αὐτὲς τὶς ἀλλαγὲς μέσα σὴν εὐρύτερη συνάφεια τοῦ εὐρωπαϊκοῦ γίγνεσθαι κι ἐκφράζει κάποιους φόβους γιὰ τοὺς κινδύνους, ποὺ μπορεῖ νὰ ἐμπεριέχουν τέτοιες προσπάθειες ἐκσυγχρονισμοῦ.

Τὸ ζήτημα τῶν μεταρρυθμίσεων στὸ ῥωμαιοκαθολικὸ ἐκκλησιαστικὸ χῶρο εἶναι τὸ θέμα καὶ τῆς ἐπόμενης μελέτης («Kirchenkurs und Kirchenreform in der Katholischen Kirche»). Ὁ Michael N. Ebertz ἐξετάζει αὐτὲς τὶς ἀλλαγὲς μέσα στὴ γενικότερη συνάφεια τῆς κρίσις ποὺ διέρχεται ἡ Ῥωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία. Ὁ συγγραφέας συζητᾷ πέντε πιθανὰ μοντέλα μελλοντικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀνάπτυξης: τῆς θεσμικῆς σταθεροποίησης, τῆς λύσης τοῦ φονταμενταλισμοῦ, τῆς πραγματιστικῆς αὐτορρυθμίσις, τῆς δημιουργίας μίας ἐλιτίστικης ἐκκλησιαστικῆς μειοψηφίας καί, τέλος, τῆς ἐκ νέου μαθητείας. Μολονότι ἡ τελευταία λύση προτάθηκε καὶ υἱοθετή-

θηκε από τη Δεύτερη Βατικάνειο ο συγγραφέας έκτιμά ότι δε μπορεί να δώσει λύσεις σήμερα και προτείνει την εξεύρεση περισσότερων σύνθετων λύσεων.

Η τελευταία μελέτη του τεύχους («Kirchliche Reformbemühungen in soziologischer Perspektive: Die evangelischen Kirchen, die katholische Kirche und evangelische freie Gemeindebünde in Deutschland im Vergleich») αποτελεί ούσιαστικά μία συγκριτική αποτίμηση των αλλαγών που λαμβάνουν χώρα στην Ευαγγελική και Ρωμαιοκαθολική Έκκλησία της Γερμανίας. Οί συγγραφείς του, Franz-Xaver Kaufmann και Detlef Pollack, παρουσιάζουν την έκκλησιαστική κατάσταση, τους σκοπούς που επιδιώκουν οι μεταρρυθμίσεις σε κάθε περίπτωση και τα μέσα που χρησιμοποιούνται για την επίτευξή τους. Τέλος, αξιολογούν τα αποτελέσματα σε κάθε περίπτωση. Καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι στις περισσότερες περιπτώσεις η οικονομική δυσπραγία είναι εκείνη που οδηγεί στις οργανωτικές και δομικές αλλαγές.

Zeitschrift für Theologie und Kirche (τόμος 110, τεύχος 1/2013)

Στην πρώτη μελέτη ο Christof Landmesser («Rudolf Bultmann als Paulusinterpret») παρουσιάζει το έρμηνευτικό έργο του R. Bultmann στις παύλεις επιστολές. Έμπνεασμένος από τη Θρησκευοϊστορική Σχολή και εφαρμόζοντας γενικά μία ύπαρξιακή θεολογική έρμηνεία, ο Bultmann κατανόησε τα κείμενα του Παύλου σε ύπαρξιακό επίπεδο και προσπάθησε να τα μεταφέρει στο παρόν.

Ο Jörg Trelenberg, στη συνέχεια («Luther und die Bestrafung der Täufer»), συζητά το ρόλο του Μαρτίνου Λουθήρου στο διωγμό των Άναβαπτιστών. Έξηγεί ότι η διαφορετική στάση του Μεταρρυθμιστή -έπεικεις τιμωρίες αλλά σκληρές δηλώσεις, στη συνέχεια- όφειλονται σε διαφορετικές κάθε φορά ιστορικές συνθήκες. Θεωρεί, ωστόσο, ότι η άρνητική στάση του Λουθήρου εϋθύνεται έν πολλοῖς για τους διωγμούς των Άναβαπτιστών κατά τον 16^ο αἶ.

Στην επόμενη μελέτη ο Andres Strassberger εξετάζει το προτεσταντικό κηρυκτικό έργο κατά την εποχή του Διαφωτισμού («Christian Gotthilf Salzmanns Osterpredigt “Vom Spaziergehen” (1778): Zur Praxis populärer Kanzelrede in der deutschen Aufklärung»), χρησιμοποιώντας το παράδειγμα ενός πασαλινού κηρύγματος του πάστορα από την Erfurt Christian Gotthilf Salzmann (1744-1811). Αυτό το κήρυγμα, που φέρει τον τίτλο «Για τόν περίπατο», αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα έκλαικτου προτεσταντικού κηρύγματος στο οποίο γίνεται η προσπάθεια να αξιοποιηθούν τα ιδεώδη του Διαφωτισμού στο θρησκευτικό λόγο. Άκολουθει η μελέτη της Elizabeth Gräb-Schmidt, η οποία συζητά την έννοια της έκκοσμίκευσης με τη βοήθεια των θέσεων των Friedrich Schleiermacher και Karl Barth («Abschied von der Säkularisierungsthese: Herausforderung für die protestantische Theologie der Gegenwart im Anschluss an Friedrich Schleiermacher und Karl Barth»). Σύμφωνα με τόν Max Weber η έκκοσμίκευση έχει δύο πλευρές: την απελευθέρωση και την εξατομίκευση, από τη μία και την απόρριψη της υπερβατικότητας, από την άλλη. Η συγγραφέας υποστηρίζει πως είναι δυνατό ο προτεσταντισμός να προχωρήσει σε μία πιο σύνθετη κατανόηση

τῆς ἐκκοσμίκευσης ἀποφεύγοντας ὁποιαδήποτε ἀντιπαράθεση μεταξύ τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐξατομίκευσης καὶ ἀπελευθέρωσης.

Στὴν τελευταία μελέτη ὁ Bernd Schröder ἐξετάζει τὴ θεὸν τῆς θρησκευτικῆς ἐκπαίδευσης στὸ δημόσιο κῶρο («Öffentliche Religionspädagogik Perspektiven einer theologischen Disziplin»). Ὁ συγγραφέας περιγράφει ἀρχικὰ τὴ σφαῖρα τῆς δημόσιας ζωῆς μὲ βάση τὴ θεωρία τοῦ Habermas καὶ στὴ συνέχεια ὁρίζει τὴ θρησκευτικὴ ἐκπαίδευση ὡς τὴ διδασκαλία τῆς θρησκείας καὶ ὡς μία θεωρία μέσα στὸ πλαίσιο τῆς θεολογίας. Καταλήγει ὅτι ἡ θρησκευτικὴ ἐκπαίδευση θὰ πρέπει νὰ εἶναι τὸ ἀντικείμενο ἐνδιαφέροντος τόσο ἀπὸ πλευρᾶς τῆς δημόσιας ζωῆς ὅσο κι ἀπὸ πλευρᾶς τῆς θρησκείας.

Neue Zeitschrift für systematische Theologie und Religionsphilosophie (τόμος 55, τεῦχος 1/2013)

Στὴν πρώτη μελέτη τοῦ τρέχοντος τεύχους ὁ Maarten Wisse συζητᾷ τὴν κρίση τῆς εὐρωπαϊκῆς ταυτότητας σὲ σχέση μὲ τὶς χριστιανικὲς ἀπαρχὲς τῆς Εὐρώπης («“...welches alle Menschen erleuchtet”? Die Krise der europäischen Identität im Spiegel der frühmodernen Rezeption des Johannesprologs»). Ὑποστηρίζει ὅτι αὐτὴ ἡ σχέση καθίσταται σαφῆς μέσα ἀπὸ τὴ μελέτη τῆς πρόσληψης τοῦ προλόγου τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Μεταρρυθμίσεως καὶ ἐξῆς. Κατὰ τὴν ἀποψή του ἡ εὐρωπαϊκὴ κρίση χαρακτηρίζεται ἀπὸ μία ἀντίθεση μεταξύ μίας οἰκουμενικῆς καὶ μίας ἀποκλειστικῆς κατανόησης τῆς σωτηρίας. Ἡ πρώτη ἀντίληψη ἀπαντᾷ στὸν ἀκραῖο οὐμανισμό (Michael Servetus, Sebastian Franck), ὅπου ἡ ἐκκλησία κι ἡ πίστη τελικὰ περιπετοῦν. Ἡ δεύτερη ἀντίληψη ἀπαντᾷ στὴ θεολογία τῶν Ἀναβαπτιστῶν καὶ τῶν Μεταρρυθμιστῶν, ὅπου ἡ σωτηρία συνδέεται ἀποκλειστικὰ μὲ συγκεκριμένους θρησκευτικὲς κοινότητες. Σύμφωνα μὲ τὸν συγγραφέα ὁ Λούθηρος προσπαθεῖ νὰ διατηρήσει τὴν ἰσορροπία μεταξύ τῶν δύο αὐτῶν ἄκρων.

Στὴ συνέχεια ἡ Susannah Ticciati προτείνει μία ἐρμηνεία τοῦ *De doctrina christiana* I-II.5.6 τοῦ Ἀὐγουστίνου («The Human Being as Sign in Augustine's *De doctrina christiana*»). Σὲ αὐτὴν τὴν ἐρμηνεία ἡ συγγραφέας ἀξιοποιεῖ τὴ σύγχρονη θεωρία τῆς σημειολογίας προκειμένου νὰ ἀναδείξει τὴν περὶ ἀνθρώπου διδασκαλία τοῦ Ἀὐγουστίνου. Ἐχει ὡς ἀφετηρία τὴ διάκριση ποὺ κάνει ὁ Ἀὐγουστίνος μεταξύ τοῦ signum καὶ τοῦ res, τοῦ uti καὶ τοῦ fui. Ὑποστηρίζει ὅτι οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὰ σημεῖα τοῦ Θεοῦ. Ἐπιπλέον ἡ διαφορὰ μεταξύ Θεοῦ καὶ δημιουργίας καθίσταται σαφῆς μέσα ἀπὸ τὴ μεταμόρφωση τῶν ἀνθρώπινων σημειολογικῶν σχέσεων. Ἡ ἀπολυτρωτικὴ μεταμόρφωση τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὸν Θεὸ τοὺς δίνει δυνατότητες γιὰ νέες σηματοδοτήσεις μέσα σὲ νέες συνάψεις. Στὸ τέλος τῆς μελέτης ἡ συγγραφέας καταλήγει ὅτι μία γνήσια τριαδικὴ σημειολογία προϋποθέτει μία θεολογία τῆς δημιουργίας.

Ὁ Johannes Schelhas στὴν ἐπόμενη μελέτη («Der Leib als Schöpfung») συζητᾷ τὴ θεολογικὴ ἀξία τοῦ σώματος. Σύμφωνα μὲ τὴ φιλολογικὴ ἀντίληψη τὸ σῶμα

είναι τὸ μέσο μὲ τὸ ὁποῖο ὁ ἄνθρωπος εἰσέρχεται στὸν κόσμον καὶ παραμένει σὲ αὐτόν. Στὸ πλαίσιο τῆς θεολογίας τὸ σῶμα ὁρίζει τὰ ἀνθρώπινα ὄντα, ὡς πρὸς τὴν φυσικὴ τους ὑπόσταση, τὴν πνευματικότητά τους, τὴν κοινωνικότητα καὶ τὴν ἀτομικότητά τους. Ὁ συγγραφέας ὑποστηρίζει ὅτι ἡ θεολογία δὲν θὰ πρέπει νὰ κατανοεῖ τὸ ἀνθρώπινο σῶμα διχαστικὰ οὔτε ἀποκλειστικὰ φυσικοκρατικὰ ἢ πνευματικὰ. Τὸ σῶμα εἶναι ἀναπόσπαστο μέρος τῶν ἀνθρώπινων ὄντων τόσο στὴν φύση καὶ στὸ πνεῦμα ὅσο καὶ στὸν πολιτισμὸ καὶ τὴν πίστη.

Ἡ ποίηση τοῦ Novalis καὶ ἡ κατανόησή της μέσα ἀπὸ τὰ πειράματα σκέψης εἶναι τὸ θέμα τῆς μελέτης τοῦ Yiftach Fehige, πού ἀκολουθεῖ («Poems of Productive Imagination: Thought Experiments, Christianity and Science in Novalis»). Στὸ πρῶτο μέρος τῆς μελέτης ὁ συγγραφέας παρουσιάζει τὰ πειράματα σκέψης καὶ τὴ φιλοσοφικὴ συζήτηση πίσω ἀπὸ αὐτά. Στὸ δεύτερο μέρος παρουσιάζεται τὸ ἔργο τοῦ Novalis καὶ μάλιστα ὅσον ἀφορᾷ στὴ μεταφυσικὴ τοῦ φανταστικοῦ σὲ αὐτό. Σὲ ἓνα τρίτο μέρος ὁ συγγραφέας συζητᾷ τὴ σχέση (α) μεταξὺ τῶν πειραμάτων σκέψης στὴ θεολογία καὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, (β) μεταξὺ σύγχρονων συζητήσεων γιὰ τὰ πειράματα σκέψης καὶ παλαιότερων φιλοσοφικῶν συζητήσεων γιὰ τὴ σκέψη, (γ) μεταξὺ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ (δ) μεταξὺ λογοτεχνίας καὶ νόησης. Ὁ Timo Koistinen, στὴν ἐπόμενη μελέτη («Wittgenstein on Religious Disagreements»), συζητᾷ τὶς θέσεις τοῦ Wittgenstein καὶ τῶν μαθητῶν του γιὰ τὶς θρησκευτικὲς διαφορές. Στὴν ἀνάλυσή του ὁ συγγραφέας στηρίζεται στὶς πρόσφατες μελέτες τῶν Cora Diamond καὶ Martin Kusch καὶ λαμβάνει ὑπόψη τὴν ἄποψη γενικότερα τοῦ Wittgenstein γιὰ τὴ θρησκεία καὶ γιὰ τὴν πίστη.

Zeitschrift für antikes Christentum (τόμος 16, τεῦχος 2/2013)

Στὴν πρώτη μελέτη ὁ Alin Suciu παρουσιάζει τὴν ὁμιλία Περὶ τοῦ Σταυροῦ πού ἀποδίδεται στὸν Θεόφιλο Ἀλεξανδρείας, δίνει τὴ μετάφρασή του καὶ κάνει ἔρμηνευτικὰ σχόλια στὸ κείμενο («Ps.-Theophili Alexandrini Sermo de Cruce et Latrone (CPG 2622): Edition of Pierpont Morgan M595 with Parallels and Translation»).

Στὴ συνέχεια ὁ John Granger Cook ἐξετάζει τὴν ποινὴ τῆς σταύρωσης στὸ δυτικὸ τμήμα τῆς αὐτοκρατορίας ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἕως καὶ τὸν 7^ο αἰ. («Crucifixion in the West: From Constantine to Recceswinth»). Ὁ συγγραφέας παρουσιάζει τὶς πληροφορίες ἀπὸ διάφορες πηγές (πατερικές, νομικὲς καὶ λογοτεχνικὲς) καὶ καταλήγει ὅτι ὁ Μ. Κωνσταντῖνος θέλησε νὰ καταργήσει τὴν ποινὴ τῆς σταύρωσης, κατὰ ἀνάλογο τρόπο ὅπως προσπάθησε νὰ καταργήσει καὶ τὶς μονομαχίες. Στὴν ἐπόμενη μελέτη Hartmut Leppin συζητᾷ τὸν ὄρο «ἐκχριστιανισμός» καὶ τὶς φάσεις ἐκδήλωσης τοῦ φαινομένου στὴ ῥωμαϊκὴ αὐτοκρατορία («Christianisierungen im Römischen Reich: Überlegungen zum Begriff und zur Phasenbildung»). Ὁρίζει τὸν ἐκχριστιανισμὸ πολὺ γενικὰ ὡς τὴν ἐπικράτηση τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ τῶν χριστιανικῶν πρακτικῶν σὲ συγκεκριμένους πε-

ριοχές και σε συγκεκριμένα τμήματα της κοινωνίας. Στη συνέχεια παρουσιάζει τις φάσεις του έκχριστιανισμού: αρχικά παρατηρούνται έκχριστιανισμοί συγκεκριμένων ομάδων. Στη συνέχεια Ρωμαίοι αυτοκράτορες απάξονται τη χριστιανική πίστη, κάτι που αλλάζει ριζικά το πολιτικό σκηνικό. Το επόμενο στάδιο είναι εκείνο της πλήρους εξάπλωσης του χριστιανισμού κατά τον 6^ο αϊ. Παρά τη γενική εξάπλωση ο Χριστιανισμός διατηρεί σε αυτήν τη φάση την πολυφωνία του.

Ἀκολουθεῖ ἡ μελέτη τοῦ Tobias Georges γιὰ τὰ κοινὰ δεῖπνα τῶν ἀρχαίων χριστιανῶν σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ Τερτυλλιανοῦ («Das Gemeindemahl bei Tertullian in Apologeticum 39 – eine nichtsakramentale Agapefeier?»). Σύμφωνα μὲ τις παλαιότερες ἐρμηνείες τὸ 39^ο κεφ. τῆς Ἀπολογίας τοῦ Τερτυλλιανοῦ ἔκανε λόγο γιὰ ἕνα μὴ εὐχαριστιακὸ κοινὸ δεῖπνο τῶν πρώτων χριστιανῶν. Ὁ συγγραφέας, ὡστόσο, ἀμφισβητεῖ αὐτὴν τὴν ἐρμηνεία καὶ ὑποστηρίζει ὅτι ἐδῶ πρόκειται γιὰ τὴν περιγραφή ἑνὸς ἀρχαίου χριστιανικοῦ εὐχαριστιακοῦ δείπνου. Ὁ Matthew Alan Gaumer διερευνᾷ στὴν ἐπόμενη μελέτη («The Election of Primitian of Carthage: The Beginning of the End of Donatist Christianity?») τις συνθήκες κάτω ἀπὸ τις ὁποῖες ἐξαφανίστηκαν οἱ Δονατιστές, ἡ σημαντικότερη ὁμάδα αἵρετικῶν τῆς Β. Ἀφρικῆς. Ὁ συγγραφέας ἐξετάζει κατὰ πόσο ἡ ἐκλογή τοῦ Πριμιανοῦ ὡς ἐπίσκοπου Καρχηδόνος στὰ 392 ἦταν ἡ ἀρχὴ τοῦ τέλους γιὰ τοὺς Δονατιστές καὶ καταλήγει πὼς παρὰ τὴ συμβολὴ του στὴν καταδίκη τῶν Δονατιστῶν ἡ συμβολὴ του μέχρι σήμερα ἔχει ὑπερεκτιμηθεῖ.

Στὴν ἐπόμενη μελέτη ὁ Boris Maslon ἐξετάζει τὸ περιεχόμενο τῆς ἔννοιας «οἰκείωσις Θεοῦ» στὸ ἔργο τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ τῆς σχέσης της πρὸς τὴ μετάνοια τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας («Οἰκείωσις πρὸς θεὸν Gregory of Nazianzus and the heteronomous subject of Eastern Christian penance»). Στὸ πρῶτο μέρος τῆς μελέτης τοῦ ὁ συγγραφέας ἐξετάζει τὸν ὄρο «οἰκείωσις» στὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία καὶ θεολογία. Στὸ δεύτερο μέρος ὁ συγγραφέας παρουσιάζει τὴ μεταμόρφωση τῆς στωικῆς ἰδέας στὰ ἔργα τοῦ Φίλωνος, τοῦ Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως καὶ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Στὸ τρίτο μέρος ἐξετάζεται τὸ περιεχόμενο τοῦ ὄρου, ὅπως χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὸν Γρηγόριο τὸν Θεολόγο στὸ δεύτερο λόγο του. Στὸ τελευταῖο μέρος ἐξετάζεται ὁ τρόπος πὺ αὐτὴ ἡ ἰδέα στὴ συνέχεια προσλήφθηκε στὴν πράξη τῆς μετάνοιας καὶ στὸ ρόλο τοῦ πνευματικοῦ πατέρα στὴν Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία. Στὴν τελευταία μελέτη τοῦ τεύχους ἡ Olga Soloniena παρουσιάζει τὸν τρόπο πὺ κατανοεῖ ὁ Ἐπιφάνιος Σαλαμίνοσ τὴ σχέση Ἐκκλησίας καὶ Κράτους («Eriphanus of Salamis Between Church and State: New Perspectives on the Iconoclastic Fragments»). Μολονότι φαινομενικὰ ὁ Ἐπιφάνιος τηρεῖ μία θετικὴ στάση ἀπέναντι τὸν αὐτοκράτορα, στὴν πραγματικότητα ἔμμεσα ἀσκεῖ κριτικὴ στὴν αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία.

*Αἰκατερίνη Τσαλαμπούνη, Λέκτορας Κ.Δ.
Τμῆμα Ποιμαντικῆς καὶ Κοινωνικῆς Θεολογίας, Α.Π.Θ.*